

DE GROATE WEIJE VAN DE BARON

Mathieu Braeken

Deze weilanden lagen ingeklemd tussen het kasteel, Op de Kamp (met de lindenbomen), enkele kleine privétuintjes, de Klaterstraat en de Geul. Ze hebben een totale oppervlakte van ± 50 ha. In dit gebied lagen de grote weilanden van de pachters Pierre Laeven en Pierre Erens. De weilanden werden gescheiden door een, van oost naar west lopend, beekje. Vanuit het noorden, ter hoogte van het Gerlachusputje, sloot hier een klein stukje beek op aan en aan de andere kant, in het verlengde van de Lei, liep een overloopbeekje richting de Geul. Het bovenste stuk aan de noordkant, grootte: 20 ha, was gepacht door Laeven en het onderste gedeelte, grootte: 23 ha, door Erens.

De groate weije: het weidse uitzicht, de opkomende zon, het groene tapijt of de witte deken, de hazen en konijnen, de zangvogels, de roofvogels, de lelies en andere waterplanten, mijn speel- en voetbalveldje, de grote sterrenhemel, honderden meikevers, duizenden muggen, de salamanders en de kikkers. Deze kikkers kunnen een oorverdovend mooi nachtconcert geven.

De baron wilde vanuit het woongedeelte, het kasteel, slechts zijn eigen bezit zien. Daarom liet hij grote hagen en bomen voor de overige storende elementen planten. Voor het kasteel lag het rond weike, dit weiland was omheind met witte paaltjes en draad. In de noordoostkant stonden enkele grote bomen met laag hangende takken. Deze dienden ook als afscherming van de privétuintjes van de bewoners. Ten noorden van het rond weike en het kasteel lag de Ploes (Pelousse). Om dit open grasveld liep een pad en het was aan drie kanten omringd door hagenstructuur (ingels werk).

Het landgoed bestond uit een kasteel van de Baron de Selys de Fanon met de nodige bijgebouwen, gelegen naast de mooie barokke Sint Gerlachuskerk. Ook bezat hij vier grote boerderijen waarvan twee stuks kort bij het kasteel lagen. Bij deze boerderijen hoorden natuurlijk het nodige akker- en weiland. De pachters waren de families Laeven, Erens, Broers, Schaepkens en nog een aantal kleinere pachters. Bij het landgoed behoorden ook nog enkele bossen, bebossingen en landwegen, totaal ± 187 ha.

De bewoner en eigenaar van het kasteel (landgoed Sint Gerlach) was Robert Baron de Selys de Fanon. Hij was geboren in 1861. Zijn vrouw Eugénie Barones de Selys de Fanon de Woot de Trixhe leefde van 1860-1934. Er waren twee kinderen, de oudste: Michel, geboren in 1883, bleef ongehuwd. Florent, geboren in 1884, huwde in 1921 Madeleine Barones Leboeuf de Montgermont. Ze woonden in de Baltische staten waar hij gezant was van de Belgische regering. Er waren drie kinderen: Chislaine, Robert en Thérèse. Florent stierf in 1941. Baron Robert, geboren in 1861, droeg altijd een omslagjasje. Een deel van zijn arm was namelijk geamputeerd en verder was hij blind aan één oog. Hij sprak Frans en een beetje grappig Vlaams.

Sint Gerlach 248

In 1937 verhuisden wij (ik was 2 jaar oud) van Strabeek, huisnummer 214, naar Sint Gerlach, huisnummer 248. Voordat wij het huis betrokken woonde er de familie Reijntjens, die naar Geulhem waren verhuisd. Dit huisje (zie foto) lag naast de schuur van Ackermans. Van daaruit hadden wij een mooi zicht op de groate weije van de baron. In en om deze weilanden speelt zich een groot gedeelte van mijn jeugd en verhaal af. Eén van de eerste dingen die ik mij nog kan herinneren is dat nonk Sjo Gilissen, een broer van mijn moeder, gekleed in een militair uniform, afscheid kwam nemen. Hij ging als vrijwilliger naar Indonesië bij het Koninklijk Nederlands Indonesisch leger. Ze waren thuis met 12 kinderen en in 1939, een slechte tijd, was hier geen werk.

Verder herinner ik me nog de lange voettocht, onder begeleiding, naar de kleuterschool bij de zusters in Vroenhof. Ook de gesprekken over het einde van Houthem als zelfstandige gemeente staan mij nog bij. Men dacht aan het voeren van gezamenlijke protestacties etc. Ook herinner ik mij nog de invasie van de Duitsers in 1940.

Familie Gilissen-Blom

Mijn ouders, Vääs Braeken en Liza Gilissen, trouwden op 13 mei 1933. Zij waren het eerste bruidspaar in de nieuwe kerk van Berg en Terblijt. Op deze dag werd er, naast de trouwfoto, ook een foto van de familie Gilissen gemaakt.

Op de foto, opa Frans Gilissen en oma Ida Gilissen-Blom met, tussen hen in, tante Mia (de jongste). Dan v.l.n.r. de ooms Lei, Sjo, Frits, Pierre en Frans. Op de achterste rij de ooms en tantes Sjeng, Nes, Casper, het bruidje Liza Braeken-Gilissen (de oudste), Bèr en Tilla. Oorspronkelijk waren er 16 kinderen doch vier kinderen zijn heel jong of tijdens de bevalling gestorven.

In 1942 gingen enkele misdienaars, onder begeleiding van kapelaan Vliegen, vanuit de kerk (door de deur op het priesterkoor) naar de grote zaal van het kasteel. Daar aangekomen zag ik de andere genodigden, het kasteelpersoneel en de pachters. We gingen allemaal aan een lange tafel zitten, de misdienaars helemaal achteraan. De baron(s), barones en enkele andere adellijke familieleden van de Selys de Fanson zaten vooraan. De grote open haard was volgeduwd met grote, dikke takkenbossen. De boswachter, Thur Meijers, stak vervolgens het hout aan. We werden welkom geheten en er werden enkele woorden gesproken. Wie er sprak of bij welke gelegenheid is mij niet bekend. Ik denk aan de jaarwisseling. De misdienaars kregen een kop chocolademelk en de anderen een glas wijn of champagne. De vlammen laiden hoog op en het werd aan één kant heel warm. Twee mannen probeerden het haardvuur te temperen.

Ondertussen werd er getoost. De misdienaars kregen een cadeautje, een letterschuifraampje van 10 x 10 centimeter en daarna bracht men ons weer naar buiten. Het letterschuifraampje heb ik niet meer.

De boswachterswoning, bewoond door Thur Meijers en familie, lag naast de boerderij en vóór de stallen en schuren van de boerderij van de familie Laeven. Het huis bezat enkele imitatieramen en -poort. Dit was gedaan om het zicht op de stallen en schuren vanaf het kasteel af te schermen en het gebouw een beter aanzicht te geven.

Vóór en vlak na de oorlog werden er drijfjachten gehouden. Deze werden dan uitgezet en geleid door Thur Meijers. Mijn vader vroeg aan Thur of hij enkele grote dennentakken uit het bos mocht halen voor de muurversiering om de kerststal. Thur vond dit goed en zei: "Doe dit dan wel boven op het tweede Goudenrood aan de rechterkant in de tweede rij." Thur moest ook toezien dat er niet gestroopt werd. Als hij terugkeerde van een controletocht meenden de bewoners wel eens dat hij een dikkere jas aan had.

Robert Baron de Selys de Fançon, ook wel de oude baron genoemd, stierf in 1946 en werd door de pachters ten grave gedragen. Dit geschiedde in een eikenhouten kist met loden binnenkist. Tijdens het dragen van deze zware kist brak een handvat af. Hij werd bijgezet in de familie-grafkapel. De oudste zoon, Baron Michel de Selys de Fançon (kasteelbewoner), stierf in 1961.

Onderaan de zuidkant van de weilanden liep en loopt onze mooie en veel bezongen meanderende Geul. Deze was tevens de gemeentegrens en nu alleen de dorpsgrens. Daar achter liggen de ± 70 meter hogere, mooi gekleurde, heide en bos van Berg, Vilt en Valkenburg. Langs de Geul en Klaterstraat stonden vele canadassen en enkele populieren. Hier was het ook dat, in 1942, enkele kwajongens uit Broekhem met groot levensgevaar in de hoge bomen klommen. Ze haalden de, al wat grotere, jonge vogels uit de kraaiennesten. Het voedsel in die tijd was erg schaars.

In het bovenste weiland liepen ongeveer 70 runderen waaronder 25 à 30 stuks melkkoeien en 5 stuks dikke werkpaarden. De koeien moesten twee keer per dag gemolken worden, melkmachines bestonden in die tijd nog niet. De koeien werden dus 2 keer per dag bij elkaar gedreven en de boerderij binnen gebracht. Dit gebeurde door iemand van de kinderen van Laeven of de knecht Sjeng Frissen. De herdershond Bobby hielp hierbij mee. Graasden de koeien ver weg in de buurt van de Klaterstraat, dan ging zoon Pie ze wel eens, gezeten op de motor, binnenhalen. De afstand van het kasteel tot aan de Klaterstraat bedraagt (langs het beekje) 1115 meter.

In het onderste weiland liepen ongeveer evenveel runderen, alleen had Erens 10 stuks dikke werkpaarden. Deze koeien werden dus ook 2 keer per dag binnen gebracht en gemolken.

Op bepaalde tijden stonden er champignons in deze weilanden. Door de paardenmest was de grond hier zeer geschikt voor. Wij plukten ze en brachten deze naar moeder. Nadat ze schoongemaakt waren deed zij ze, met wat boter, in

de grote pan. Bij de champignons werd een zilveren gulden gelegd. Als deze zwart werd waren de champignons niet goed. Ik heb nooit een zwarte gulden gezien en de champignons smaakten altijd heerlijk!

Toen er in 1942 een kleine plaatselijke razzia werd gehouden (wij waren gewaarschuwd) sprong mijn vader, nadat er geklopt was, achter uit het slaapkamerraam. Hij vluchtte via onze tuin en het weiland naar de boerderij van Laeven. Daar aangekomen zag hij dat er nog meer onderduikers zaten. De dag erna kreeg mijn moeder van inwoners te horen dat de Duitsers, door de verrekijkers, vanuit de Klaterstraat richting Laeven keken. Mijn moeder schreef vlug een klein berichtje, duwde mij het briefje in een sok en stuurde mij naar Laeven. De onderduikers zaten nietsvermoedend voor de boerderij in het zonnetje. Toen mijn vader het briefje had gelezen snelden zij naar binnen. Ik ging weer vlug door de Lei met zijn dikke kastanjabomen, naar huis. Het onderduiken duurde voor mijn vader, en enkele anderen, niet lang. Het gevaar was weer voorbij.

Gezicht vanuit De Lei in 1942

© DiaArchief.

Wilde je in de oorlogsjaren een varken slachten, dan moest er een vergunning worden aangevraagd. Deze vergunning was heel duur! Wij hadden 2 varkens; een groot en een klein varken. Vader vroeg voor één varken een vergunning aan. Hij dacht: als je het eerste varken stilletjes en stiekem slacht, dan kun je het tweede gewoon en zonder problemen op de afgegeven vergunning slachten. De huisslager was op de hoogte en kwam het eerste varken slachten. Het varken werd naar buiten gehaald en op de afgeschermdde binnenplaats vastgebonden. Ze hielden een houten of stalen pin voor zijn kop en daar sloeg de slager vervolgens op. Het varken sprong toen plotseling opzij en werd maar half geraakt. Het rukte zich los en brullend als een mager varken ging het vette varken ervandoor. Vader en de slager liepen achter hem aan. Het spoor was

makkelijk te volgen. Onderin de weide van Laeven aangekomen viel het varken om. De slager en vader droegen het varken naar boven en legden hem in het brandstro.

De buurman, die dit helemaal niet had mogen zien, stond te schudden van het lachen. Om erger te voorkomen ging mijn vader vlug naar deze buurman toe. Hij wist waarvoor vader kwam en zei: "Väös, ik heb niets gezien. Ga vlug naar huis, verder met slachten. Maar als je straks weer stiekem het tweede varken gaat slachten moet je mij wel waarschuwen. Dan kan ik weer lachen!"

In die tijd was het ook dat vader, Väös, met zijn broer Frens en zwager Bèr Gillissen een canadas-boom uit de Geul haalden. Het was een lange en dikke boom, dus veel aanmaak-brandhout. De boom lag langs de Geulrand aan een niet te steile helling. Dit moest met behulp van een hefboom en spanketting gemakkelijk gaan. De boom was, na een korte tijd, bijna bovenaan de helling. Väös en Bèr, aan de bovenkant in de weide, bedienden de hefboom. Nonk Frens stond achter de boom op een klein droog plekje met een stuk hout tegen de boom te duwen. Plotseling een hevig gekraak en de boom viel vier schakels naar beneden. Nonk Frens schrok, hij dacht dat de boom helemaal naar beneden kwam en sprong snel in de Geul. Ze trokken hem snel uit het ijskoude water. Dit ging nog vlugger dan met de boom. Tegen de rillende nonk Frens zei men: "Loop snel aan één stuk door naar huis". Na vijftien minuten kwam hij moe en doornat van het zweet thuis in Strabeek aan.

In de oorlog hielden de Duitsers menige eenvoudige manoeuvres in de weiden. Ook groeven ze loopgraven in de tuinen van de bewoners en langs de hagen in de weiden. Op 17 september 1944, omstreeks 2 uur in de middag, werd onze straat bevrijd. De bevrijders kwamen met enkele tanks de straat ingereden. Twee tanks reden langs de loopgraven door de weiden en kwamen boven op Op de Kamp door het hoge talud weer de straat opgereden. Enkele gevangenen werden weggeleid. Iedereen ging lachend en blij de straat op. Opeens kwam Jupke Ackermans met een tankbom onder de arm aangelopen en zei: "Kijk wat de Duitsers hebben vergeten!" De bevrijders schrokken en riepen in het Engels dat hij de bom moest neerleggen. Jupke verstond geen Engels en liep nietsvermoedend door. Gelukkig namen enkele deskundigen hem vlug de bom af. Jupke dacht dat de bevrijders de bom goed konden gebruiken. Goed bedoeld, natuurlijk!

In het oude hotel van Tummers in Valkenburg was tevens het distributiekantoor gevestigd. Lambert Brands was hier als voedselcommissaris werkzaam. Van hem kregen we te horen dat ze in de omgeving van Aken koeien bij elkaar hadden gedreven. Door de oorlogs-chaos, bombardementen, brand etc. liepen deze koeien onverzorgd en onbeheerd rond. Er was een voorlopige oplossing gevonden. Ze zouden enige tijd in de grote weide van Laeven mogen grazen. Ze moesten wél in Aken worden gehaald. De vrijwilligers, die snel waren gevonden, kregen hier 6 gulden voor. 's Avonds kwamen ze de straat af, 25 vrijwilligers en allen met de verplichte 4 koeien. Het was een lange zware tocht en de drijvers én de koeien waren heel moe. De Duitse koeien zagen er hetzelfde uit als onze koeien, alleen hadden deze langere en bredere horens. In de Lei werden de

runderen door een dierenarts vluchtig onderzocht. Vader had gezien dat er enkele goede melkkoeien tussen zaten. Hij vroeg aan Lambert Brands of hij de koeien mocht melken. "Natuurlijk, graag zelfs!"

Iedere morgen kwam hij met 2 emmers melk naar huis. Wij wisten ons geen raad meer met de melk, dus er werd boter gemaakt en aan de omwonenden gevraagd of ze melk wilden hebben. Een man uit de straat, die een beetje kon melken, ging met vader mee. Bij de koeien aangekomen wilde hij weten welke koe een goede melkkoe was. Vader wees deze aan. Toen hij met een emmer onder de koe zat zag hij dat het helemaal geen koe was! Na enkele dagen waren de koeien verdwenen. Zouden de Duitsers ze teruggehaald hebben?

Eind '44 of begin '45 werden er door de geallieerden schietoefeningen in de weiden gehouden. Twee grote tanks met beweegbaar kanon stonden opgesteld in de weiden van Laeven, aan de noordwestkant, dicht bij onze woning. Als doelwit hadden zij een gedeelte van de boswand uitgekozen. Dit lag aan de overkant van de Geul en links naast de Houthemer Del. Dit ging gepaard met hevige knallen. De boswand en de bomen werden flink beschadigd. Deze wonden waren nog jaren lang te zien. Doch deze hevige knallen waren nog niets in vergelijking met de grote manoeuvre die enkele weken later plaatsvond. Dit gebeurde in beide weilanden. Er werd een aanval nagebootst vanaf het rond weike tot aan de Klaterstraat. Er werden rookbommen afgeschoten en de soldaten, schietend met losse flodders, rukten op. Ze werden ondersteund door de knallende tanks en andere legervoertuigen. Om het nog echter te laten lijken werd er zelfs met de "zeute/dreuvige" (een éénmotorig klein verkennings-vliegtuigje) overheen gevlogen. Vanuit de Klaterstraat werd er natuurlijk, met losse flodders, teruggeschoten. Na de manoeuvre werden, jammer genoeg, de losse flodders vervangen door echte kogels.

De dag na deze manoeuvre gingen wij, de kwajongens, op zoek naar achtergebleven oorlogsattributen. We vonden ook 2 groene, niet ontplofte, rookbommen. Er werd besloten om deze mee naar huis te nemen en er eentje in ons achtertuintje bij een, al brandend vuurtje, aan te steken. Dit lukte niet; zouden de rookbommen toch stuk zijn? We gooiden ze alle twee in het vuur. Na 10 minuten ontploften ze spontaan. In een mum van tijd lag de hele buurt onder een dikke zwarte rooklaag. De boze bewoners kwamen scheldend aangelopen. We hebben niet op hen gewacht en konden nog net, gebruikmakend van de laag hangende rook, aan de achterkant, snel maar dan ook zéér snel wegvlugten.

Eind '44 of begin '45 stonden er plotseling 20 à 25 "zeute/dreuvige" verkennings-vliegtuigjes in de weiden van Erens. Wij en andere nieuwsgierige belangstellenden liepen door de weiden van Laeven, dóór of over het beekje, naar beneden. De vliegeniers en enkele instructeurs/regelaars stonden met elkaar te praten en hielden ons lachend doch beslist op afstand. Toen wij uitgekeken waren gingen we weer naar huis. Onderweg wist bijna iedereen wat de vliegeniers kwamen doen: ze waren verdwaald, ze kwamen kijken of de weide geschikt was voor de aanleg van een vliegveld dan wel kwamen ze de verkennings- en vechttechniek bespreken van deze zeer gevaarlijke vluchten. Na enkele dagen waren ze plotseling weggevlogen.

Ons voetbalveldje lag bovenin de grote weide van Laeven aan de noordwestkant. Door de verborgen ligging, talud en hagen kon Laeven ons niet zien voetballen. Ik denk dat hij dit tóch wist maar dit gewoon, oogluikend, toeliet. De eerste bal was gemaakt van 2 gevulde en opgerolde dameskousen. De goalpalen waren de uitgetrokken jasjes of de zakdoeken van ons. De grootte van het veldje werd bepaald door het aantal aanwezige voetballertjes. Er waren vele goede spelers maar voetbalscouts waren er in die tijd nog niet.

Op dit vergrote voetbalveldje werd na de totale bevrijding een wedstrijd gespeeld door de grote mannen van Sint Gerlach en Strabeek. De kousenbal was ondertussen vervangen door een gummibal. Wie de neutrale scheidsrechter was is mij niet bekend. Wat ik wel weet is dat er vele niet-betalende toeschouwers, vanachter de heg, naar dit spannende gebuttel waren komen kijken. De eindstand was 8 tegen 7, voor wie is mij niet bekend en de grote voetballers wisten het trouwens ook niet.

In die tijd was het ook, zoals in vele plaatsen, dat er een vrijheidsoptocht werd gehouden. Eén van de vele mooie wagens werd gebouwd door de RKVV (Rooms Katholieke Werklieden Vereniging). Dit gebeurde in de schuur van Jongen. Op de wagen werd "herrijzend Nederland" uitgebeeld. Aan dit herrijzen werd ook in Houthem gedaan. Want hier werden nieuwe verenigingen opgericht en festiviteiten gehouden.

Eind '44 werd de verkennerij heropgericht. In 1946 zette deze op het erf voor de boerderij van Laeven een tentenkampje met bijbehoren op. 's Avonds bij het kampvuur was er een presentatie met spel en zang voor de bewoners. Iedere jongen met pit (en minimaal 12 jaar oud) kon zich als lid aanmelden. Ikzelf moest nog een jaartje wachten.

In de weide van Laeven, aan de westkant van het Gerlachus-putje, hield de schutterij een groot schutters-jubileumfeest. In het rond weike aan de noord-oostkant gaf de fanfare een groot concert.

In die tijd was het ook dat de heropgerichte ruitersclub "Sint Gerlach" zich aan het dorp presenteerde. Gezeten op de paarden kwamen zij, dravend en in galop, de straat afgereden. Ze bereiden 20 stuks dikke werkpaarden en 4 stuks halfbloeds raspaarden. Het was een kleurrijk schouwspel. De huizen trilden: opzij, opzij, opzij!

Onderin de weide van Erens werden er, vanaf 1945, door de ruitersclub paardrennen gehouden. Dit geschiedde altijd op tweede Pinksterdag en heeft enkele jaren geduurd. Er waren vele categorieën zoals de lange en korte afstanden voor de galopperende vol- halfbloeds en de sulky-dravers. En niet te vergeten: de galopperende dikke werkpaarden. Dit paardrennen trok veel publiek. De meeste bezoekers kwamen lopend vanuit de omliggende dorpen. Auto's waren er in die tijd haast niet. Door de goede organisatie en de mooie ligging stond dit paardrennen in hoog aanzien.

Familiefoto uit 1956. V.l.n.r.: Liza Braeken-Gilissen, het communicantje Servé, Våos Braeken, Ben. Bovenste rij: Maria, Hub, Mathieu, Frans, Johan, Agnes.

Ons gezin bestond ondertussen uit 10 personen. Het kleine huisje met z'n twee kleine slaapkamers was hier natuurlijk niet op berekend. De "gooy kamer" werd voor driekwart als slaapkamer ingericht en op een trap-valluik werd een bedje geplaatst. In 1951 verhuisden wij van Sint Gerlach (huisnummer 248) naar Vroenhof (huisnummer 410). Een mooi huis en groot genoeg. Maar ik miste toch heel veel.

De laatste adellijke bewoner (niet permanent) en eigenaar van landgoed Sint Gerlach, Robert Baron de Selys de Fançon (geboren in 1925) stierf (ongetrouwd) in 1979. Hij was de zoon van Florent en kleinzoon van de oude baron die in 1946 was gestorven. Hij legateeerde het landgoed ten zuiden van de provinciale weg aan het kerkbestuur van de Sint Gerlachuskerk. Een groot gedeelte van de gebouwen verkeerde in slechte staat. Na 1995 vond er een grote restauratie, herbouw en herbestemming plaats. Dit resulteerde tot het, nu prachtige en zeer bekende, Château Sint Gerlach.

In 1994-1997 kregen de "groote weije van de baron", met uitzondering van een klein gedeelte, een andere bestemming. Er kwam een inrichting van en tot natuurpark "Ingendaal". Dit "Ingendaal" (natuurontwikkeling) wordt beheerd door de stichting "het Limburgs Landschap" en de stichting ARK. Voorheen was dit een gesloten gebied. Heden is dit mooie "Ingendaal" met zijn vele toegangs-poortjes en enkele bruggen voor iedere wandelaar toegankelijk. Vele wandelaars hebben dit mooie gebied dan ook al ontdekt. Maar toch zullen de "groote weije van de baron" met mijn jeugdbeleving altijd blijven bestaan.